

Rozorvaný medzi radikálmi a umiernenými

Anna Cichopek-Gajraj

2014*

James M. Ward (Rhode Island University) napísal významnú a v anglickom jazyku veľmi oneskorenú biografiu Jozefa Tisa, rímskokatolíckeho kňaza a prezidenta Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945. Ward nasleduje Tisa od jeho štúdia v rímskokatolíckej cirkvi cez skúsenosti nadobudnuté v medzivojnovnej maďarskej a československej politike, až po pôsobenie vo funkcii prezidenta Slovenska v čase vojny. V závere sa venuje aj jeho pamiatke a odkazu počas stalinizmu a aj po ňom. Ward opisuje Tisov život ako plný protirečení a dualizmu, ktorý odrážali rôzne prúdy v Európe dvadsiateho storočia. Ward tvrdí, že Tisov život bol „nečakaným emblémom západnej morálky. (Bol) jediným katolíckym kňazom na čele národného štátu, ktorý sa dobrovoľne podieľal na holokauste“ (s. 334). Ward ďalej vyhlasuje, že Tisov život nám umožňuje nanovo porozumieť vzťahu medzi katolicizmom, politikou a modernitou. Naznačuje, že akýkoľvek diskurz, ktorý vylučuje katolíkov z modernity je nevyhnutne nepravdivý. Namiesto toho by sa modernita „mala chápať skôr ako súperenie odlišných vízií (vrátane katolíckej) a dialóg medzi nimi o tom, ako naplniť kategorický imperatív pokroku... V tejto práci (sa Ward) snaží chápať Tisa ako v podstate moderného činiteľa. Jeho život ukazuje, ako katolíci zapadajú do základných moderných príbehov, ako sú demokratizácia, nacionalizmus, fašizmus a genocída“ (s. 23 – 24).

Ward osvetľuje Tisov život na základe početných archívnych prameňov zo Slovenska, Rakúska, Česka a USA, vrátane Tisových osobných dokumentov, vládnych či diplomatických záznamov, dokumentov katolíckej cirkvi, tlače či povojnových súdnych záznamov a ďalších materiálov. Táto rozsiahla databáza umožnila Wardovi utkať hustú pavučinu Tisových kňazských a politických aktivít. Tiso sa v konečnom dôsledku črtá ako fascinujúca a komplexná, ak nie tragická postava, rozpoltená medzi kresťanským socializmom a slovenským nacionalizmom, pragmatizmom a idealizmom, kňazským a politickým, radikálnym a umierneným.

* Táto recenzia diela *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant* (Priest, Politician, Collaborator: *Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia*) od Jamesa Mace Warda pôvodne vyšla v časopise *History: Reviews of New Books*, roč. 42, č. 4 (október 2014), s. 135-136 (vyd. Routledge), online uverejnená 22. júla 2014.

Wardova spleťaná analýza početných zdrojov, impozantná znalosť slovenskej politiky, viacvrstvová interpretácia Tisových politických rozhodnutí a nepopierateľné rozprávačské schopnosti - to všetko prispelo k majstrovskému historickému opisu. Text nakoniec vrcholí vo vynikajúcej šiestej kapitole „Stáť si za pravdou 1938 - 1939“, v ktorej Ward sprevádza čitateľa počas štrnástich významných mesiacov, takmer týždňov po týždni, deň po dni. Argumentuje, že „Jozef Tiso sa ujal vedenia Slovenska v mimoriadne neistej dobe. Tieto okolnosti boli pre neho do istej miery zaslúženým trestom. Sám pomáhal vytvoriť pocit strachu a potom ho využil na prevzatie moci“ (s. 230). Je pravda, že Ward majstrovsky opätovne navodzuje pocit strachu v čase krízy - napätie po Mníchovskej dohode, neúspech Viedenskej arbitráže, tlak Hitlera v marci 1939 a armádna kríza v Poľsku.

Jedinou slabou stránkou Wardovho diela je, že sa nedostatočne zaujíma o pribúdajúcu životopisnú literatúru. Ako historický žáner je životopis veľmi kontroverzný, teoreticky málo spracovaný a náročný na písanie. V Tisovom prípade sa situácia ešte sťažuje, vzhľadom na to, že jeho život je predmetom súčasnej horlivej politickej diskusie. V Predhovore Ward „upúšťa“ od vplyvu týchto debát a pokladá sa za objektívneho literárneho vedca, ktorý sa pokúša Tisa „pochopiť“ a je „odhodlaný podať čo najpresnejší výklad Tisovho života“ (s. 9). Nanešťastie nám Ward nevysvetľuje, čo znamená „presný“ (hoci v ôsmej kapitole, poukazuje na, podľa jeho názoru, nepresné interpretácie Tisovho života). Ward neproblematizuje ani svoju úlohu zaujatého životopisca ani metodologické nástrahy tohto žánru ako takého.

Napriek tomuto opomenutiu je Wardova kniha vynikajúcou vedecskou prácou a dôležitým dielom pre každého, kto sa zaujíma o históriu nacionalizmu, katolicizmu, budovania štátu, genocídy, fašizmu a postkomunizmu. Je to povinné čítanie pre literárnych vedcov, ako aj študentov súčasnej (česko)slovenskej histórie.

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PRELOŽILA NATÁLIA PALČEKOVÁ

Tretie bombardovanie hlavného mesta Bratislavy angloamerickými letcami, 14. 10. 1944